

December 2016

Kernpunten in controle- verklaring uitgelegd door bankaccountants

Uitwerking aanbeveling 6 PML Banken:
De accountant moet zich meer zichtbaar maken

*Brochure Sectorcommissie Banken, Beleggingsinstellingen
en Beleggingsondernemingen (SBB)*

Kernpunten van de controle

Aanleiding

De Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) publiceerde op 4 december 2014 de Publieke Management Letter ('PML') over banken¹. Deze publicatie signaleert ontwikkelingen in de bankensector en bevat aanbevelingen, ook voor de rol van de accountant. De publicatie is nog steeds relevant en actueel. Daarom starten wij als accountants van de banken een publicatiereeks die het effect van de huidige ontwikkelingen op de controle van banken belicht. Door kennisdeling willen wij als accountants op deze manier onze maatschappelijke meerwaarde leveren voor de sector.

Over deze publicatie

Deze publicatie staat in het teken van de nieuwe controleverklaring en in het bijzonder de kernpunten van de jaarrekeningcontrole van banken. Ook leggen we een koppeling tussen de PML over banken en de uitgebreide controleverklaring met de kernpunten die daarin zijn opgenomen. Bovendien gaan we in op recent uitgevoerd onderzoek onder elf banken naar de hoeveelheid en de strekking van de kernpunten van de jaarrekeningcontrole.

De Publieke Management Letter

De PML over de bankensector signaleert dat banken het klantbelang voorop moeten zetten. Bij de risicobeoordeling en de interne beheersing - waarover de accountant rapporteert - moet dit worden meegewogen.

De uitgebreide controleverklaring² die de NBA in juni 2014 invoerde voor alle organisaties van openbaar belang ('OOB')

- waaronder ook banken vallen - sluit aan op deze rapportering door de accountant.

Waarde van uitgebreide controleverklaring

De uitgebreidere controleverklaring is essentieel voor de relevantie en het vertrouwen in het accountantsberoep - en beoogt de betekenis van de controleverklaring te vergroten met meer inzicht in de controleaanpak van de accountant. Hiermee geeft de accountant invulling aan aanbeveling zes uit de PML: *"De accountant moet zich meer zichtbaar maken"*. Ook de kernpunten van de controleverklaring zijn opgenomen.

De uitgebreidere verklaring geeft duidelijker inzicht in wat de accountant eigenlijk heeft gedaan. En waar hij/zij specifiek op heeft gelet tijdens de controle van de bank. De controleverklaring voorkomt - op een aantal aspecten na - de opname van algemeenheden. De onafhankelijkheid van informatieverstrekking door de accountant neemt toe.

Betekenis van een kernpunt van de controle

In de controleverklaring benoemt de accountant de kernpunten van de jaarrekeningcontrole, zoals gecommuniceerd met de bestuursorganen van de bank. Dat zijn de specifieke aandachtspunten die volgens de accountant het meest belangrijk zijn geweest tijdens de controle. En die vanuit het perspectief van de gebruiker een hoge informatiewaarde hebben. De accountant beschrijft deze kernpunten en geeft ook de controlewerkzaamheden weer die hij/zij daarop heeft uitgevoerd. Waar relevant rapporteert hij/zij ook zijn/haar opmerkingen.

¹ De complete Publieke Management Letter voor banken en andere sectoren is te vinden op www.nba.nl

² Nadere informatie over de nieuwe controleverklaring is te vinden op www.nba.nl en in Nederlandse controlestandaard 702N.

Onderzoek naar kernpunten: Jaarrekeningcontrole van elf banken

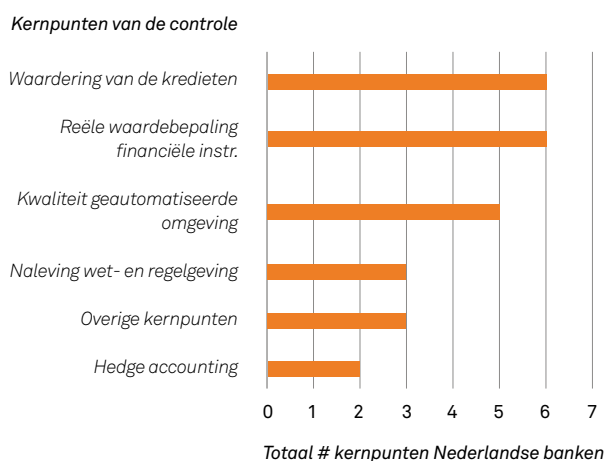
Recent is onderzoek gedaan naar de hoeveelheid en de strekking van de kernpunten van de controle van de jaarrekening van elf banken, waaronder zeven Nederlandse banken³, drie Engelse banken en een Franse bank⁴. De resultaten zijn weergegeven in de twee grafieken. Een drietal kernpunten komt bij bijna alle 11 banken voor:

1. Waardering van kredieten
2. Reële waardebeoordeling van financiële instrumenten
3. Kwaliteit van de geautomatiseerde omgeving

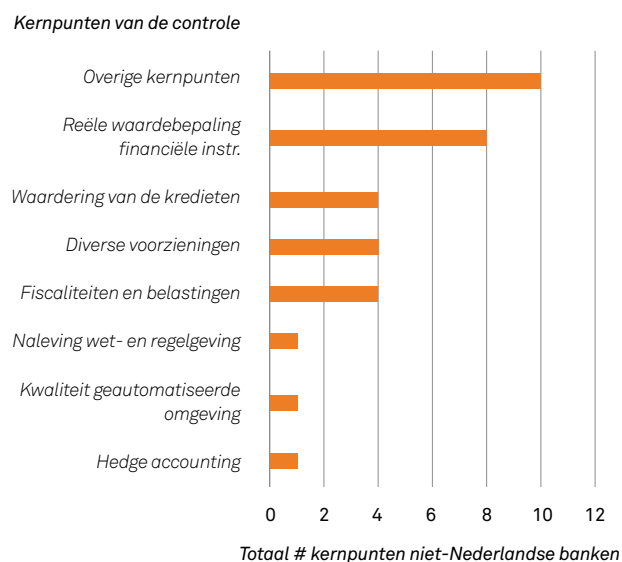
Ook blijkt uit het onderzoek dat aspecten rondom bepaling van algemene voorzieningen - in de breedste zin van het woord (vanuit juridische aspecten, reorganisaties of ook vanuit de zorgplicht) - regelmatig voorkomen.

Een opmerkelijk verschil is dat het aantal kernpunten opgenomen in de verklaring van Nederlandse banken significant hoger is ten opzichte van de verklaring van niet-Nederlandse banken. Daarnaast is een verschil zichtbaar in de mate van diepgang en uitwerking van de kernpunten van de controle door de verschillende accountantsorganisaties.

Grafiek 1:
Overzicht van kernpunten van de controle van de onderzochte Nederlandse banken

Grafiek 2:
Overzicht van kernpunten van de controle van de onderzochte niet-Nederlandse banken

Waardering van kredieten: Kernpunt controle bij bijna alle banken

Voor bijna⁵ alle banken uit het onderzoek geldt dat de waardering van de kredieten een kernpunt is van de controle. Oorzaak is de significantie van de kredieten (leningen) op de balans van banken, als gevolg van de kernactiviteiten van de onderzochte banken, en de effecten daarvan in de winst- en verliesrekening.

Daarnaast is - mede door de kredietcrisis - de aandacht van de maatschappij en toezichhouders op de waardering en bijbehorende voorzieningen gericht geweest.

Uit verdere analyse blijkt dat dit kernpunt in alle gevallen toeziet op de hoge mate van oordeelsvorming door het bestuur van de bank. Dat geldt voor aspecten die de basis zijn voor de specifieke voorziening en de 'incurred but not reported' voorziening voor kredieten. Het gaat om aspecten zoals:

1. Identificatie van leningen die verslechteren.
2. Analyse van de beoordeling van de objectieve aanwijzingen voor een bijzondere waarde vermindering.
3. Waarde van het onderpand en de realiseerbare waarde.

3 ABN Amro Group N.V., Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Boerenleenbank BA, ING Bank N.V., SNS Bank N.V., Bank Nederlandse Gemeenten N.V., Nederlandse Waterschapsbank N.V. en The Royal Bank of Scotland N.V.

4 Barclays Plc., Lloyds Banking Group, The Co-operative Bank Plc. en BNP Paribas SA.

5 Bij de bank waar dit niet als kernpunt naar voren komt is hiervoor een aanwijsbare reden. Dit betreft een bank, welke geen historie van kredietverliezen heeft, gezien de tegenpartijen waaraan ze kredieten heeft verstrekt. Hierdoor wordt de waardering van kredieten bij deze bank niet als kernpunt gezien.

Deze factoren zijn gezamenlijk onderhevig aan schattingen en aannames die tot significante afwijkingen in de waardeverandering van leningen kunnen leiden

Op basis van de IFRS rapporterende banken is het interessant om vooruit te kijken op de in gebruikname van IFRS 9 'Financial Instruments'⁶. Hierin wordt een overstap gemaakt van het huidige 'incurred loss' model onder IAS 39 naar het nieuwe zogenaamde 'expected loss' model.

In het 'expected loss' model zal - in tegenstelling tot het huidige model - in de waardering van kredieten vanaf de eerste verantwoording van het krediet op de balans al rekening moeten worden gehouden met toekomstig verwachte verliezen.

Naar verwachting zal dit leiden tot een significante stijging van de kredietvoorzieningen op de balansen van banken.

Reële waarde bepaling van bezittingen: Kernpunt controle bij bijna alle banken

De reële waarde bepaling van financiële instrumenten is een ander kernpunt dat we in de controleverklaring van bijna⁷ alle onderzochte bancaire instellingen terugzien. Dit wordt verklaard door de significante posities die banken tegen reële waarde op hun balans zijn aangegaan.

Het is ook een onderwerp dat veel aandacht kreeg tijdens en na de kredietcrisis en na de introductie van IFRS 13 'fair value measurement'⁸. Afhankelijk van de frequentie (actief versus niet actief), waarin een financieel instrument verhandeld wordt, bepaalt het bestuur van de bank de reële waarde waardering.

Voor financiële instrumenten die actief worden verhandeld en waarvoor genoteerde marktprijzen beschikbaar zijn, is er een hoge mate van objectiviteit bij de bepaling van de reële waarde ('level 1' waarderingen).

Ten aanzien van 'level 2' en 'level 3' instrumenten zijn geen objectieve reële waarde bepalingen beschikbaar vanwege de mindere mate - dan wel uitblijvende mate - van actieve marktwerking.

Deze twee type financiële instrumenten veroorzaken schattingonzekerheden als gevolg van significante oordeelsvorming door het bestuur van de bank. Bij onjuiste

aannames ontstaan mogelijk significante effecten. Ook hier is het interessant om vooruit te kijken naar de effecten van IFRS 9. Door IFRS 9 kan de classificatie van financiële instrumenten namelijk gaan wijzigen. Afhankelijk van het type financieel instrument kan het zijn dat de classificatie aangepast dient te worden van historische kostprijs naar reële waarde of vice versa. Een wijziging in de classificatie heeft vervolgens effect op de waardering van het betreffende financiële instrument op de balans.

De verwachting is dat dit bij een aantal banken zal leiden tot een wijziging in de waarderings-grondslagen van de financiële instrumenten op de balansen van banken.

Overige kernpunten en voorzieningen

Naast de duidelijk identificeerbare kernpunten, zoals hierboven uitgewerkt, komen ook een aantal andere kernpunten regelmatig terug in de verschillende controleverklaringen. Deze hebben we voor deze analyse gecategoriseerd als 'overige kernpunten en overige voorzieningen'. Dat zijn over het algemeen kernpunten die toezien op specifieke (unieke) situaties bij de onderzochte banken waaronder:

1. Reorganisaties
2. Onzekerheden rondom juridische risico's - verplichtingen voortkomend uit niet nagekomen zorgplicht aspecten
3. Realiseerbaarheid van *deferred tax assets*

Gegeven de 'nature' en de onzekerheid van deze punten en de onvoorspelbaarheid van de situaties definieert de accountant dit in deze gevallen als kernpunt van de controle.

De reden van het opnemen van de onderwerpen als kernpunt van de controle ligt in de hoge mate van het gebruik van schattingselementen in de vorming van de post - in combinatie met de significantie die deze post heeft in de jaarrekening.

De bedoelde schattingselementen zien toe op aannames die gedaan zijn door het bestuur van de bank - en de daarmee samenhangende voorspellingen en ingenomen posities.

6 IFRS 9 Financial Instruments zal IAS 39 'Financial Instruments Recognition' gaan vervangen voor jaarrekeningen waarvan de financiële periode aanvangt op of na 1 januari 2018. Zie ook: <http://www.ifrs.org/current-projects/iasb-projects/financial-instruments-a-replacement-of-ias-39-financial-instruments-recognition/Pages/Financial-Instruments-Replacement-of-IAS-39.aspx>

7 Bij de bank waar dit niet als kernpunt naar voren is gekomen is geen duidelijke reden aan te wijzen. Opvallend is het niet veel voorkomende kernpunt Juistheid van informatie met betrekking tot kapitaal en overige prudentiële ratio's.

8 Voor jaarrekeningen waarvan de financiële periode aangevangen is op of na 1 januari 2013 dient IFRS 13 toegepast te worden. IFRS 13 geeft weer hoe de reële waarde bepaald dient te worden voor, onder IFRS rapporterende banken. Zie ook: <http://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs13>

Kwaliteit geautomatiseerde omgeving: Kernpunt controle bij met name Nederlandse banken

Het is ook interessant dat bij bijna alle onderzochte Nederlandse bancaire instellingen het kwaliteitsaspect van de geautomatiseerde omgeving als kernpunt gezien wordt. Terwijl dit in de controleverklaring van de niet-Nederlandse banken bij maar één bancaire instelling terugkomt.

De reden is lastig te bepalen. Gezien de algemene significantie van geautomatiseerde processen bij banken is die zeer waarschijnlijk gerelateerd aan mogelijke verschillen in de wijze waarop een kernpunt tussen landen wordt gedefinieerd. Deze definitie kan ofwel vanuit jaarrekeningpost niveau of vanuit een bredere context gedefinieerd zijn. De geautomatiseerde omgeving speelt dan een belangrijke rol in het tot stand komen van de jaarrekening in zijn geheel.

Aantal kernpunten in controleverklaring van Nederlandse en niet-Nederlandse banken verschilt

Opvallend is ook dat de accountant in Nederland ten opzichte van de niet-Nederlandse collega's over het algemeen minder zaken als kernpunt van de controle identificeert. Dit kan veroorzaakt worden doordat er ook daadwerkelijk minder issues spelen. Of doordat de definitie van een kernpunt ook op dit punt mogelijk in Nederland net anders (strakker) gedefinieerd. Hierdoor kan het aantal kernpunten mogelijk ingeperkt worden.

Mate van diepgang van de uitwerking van kernpunten in controleverklaring verschilt

Als laatste valt op dat de mate van diepgang per accountantsorganisatie verschilt. Bijvoorbeeld doordat sommige accountantsorganisaties ook observaties opnemen in de kernpunten. Dit roept de vraag op welk rapporteringswijze de meeste transparantie biedt voor de gebruiker van de jaarrekening en de daarmee samenhangende controleverklaring.

Conclusie

Uit bovenstaande analyse blijkt dat de uitgebreide controleverklaring door de opname van de kernpunten meer informatie weergeeft over de aspecten die de meeste aandacht kregen tijdens de controle. De accountant geeft hiermee invulling aan aanbeveling zes uit de PML: *“De accountant moet zich meer zichtbaar maken”*.

De relatie tussen de mate van oordeelsvorming door het bestuur van de bank en de significantie van de betreffende post waarop de schatting is toegepast, is een belangrijke factor in het opnemen van een kernpunt in de controleverklaring.

In het aantal gehanteerde kernpunten zien we daarnaast op een aantal aspecten dat verschillen bestaan tussen accountantsorganisaties en landen. Het al dan niet classificeren van de kwaliteit van geautomatiseerde systemen en de mate van diepgang in de beschrijving van het kernpunt. Verschillen die uiteenlopende interpretaties van de definitie kernpunt en de verwerking ervan mogelijk als oorzaak hebben.

Kernpunten van de controle van de jaarrekening komen terug in het bestuursverslag en het verslag van de raad van commissarissen.

Middelgrote- en grote ondernemingen dienen een bestuursverslag op te stellen waarin onder andere is opgenomen:

- Een evenwichtige en volledige analyse van de toestand op de balansdatum.
- De ontwikkeling gedurende het boekjaar en de resultaten' en 'een beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de rechtspersoon wordt geconfronteerd'.

De Nederlandse Corporate Governance Code geeft als best practice dat de raad van commissarissen (audit committee) in ieder geval één maal per jaar onder andere de voornaamste risico's - verbonden aan de onderneming en de werking van de interne risicobeheersings - en controlesystemen - bespreekt. En dat zij van het houden van de besprekingen melding maakt in het verslag van de raad van commissarissen. Wij zouden verwachten dat de kernpunten uit de controleverklaring ook thema's zijn die uitgebreid behandeld worden in het bestuursverslag en het verslag van de raad van commissarissen (audit committee).

Vervolgstappen

Als gevolg van de introductie van IFRS 9 blijkt na het doen van deze analyse dat op de twee - blijkbaar belangrijkste - kernpunten van de controle significante wijzigingen op de agenda staan. Wij gaan in de volgende publicatie verder in op deze actualiteit en het effect van deze nieuwe standaard.

Colofon

Deze brochure is een uitwerking van aanbeveling 6 uit de PML Banken; Van stabilisatie naar vertrouwen die is gepubliceerd op 4 december 2014. Deze brochure is opgesteld door de Sectorcommissie Banken, Beleggingsinstellingen en Beleggingsondernemingen (SBB). Voor de samenstelling van de SBB wordt verwezen naar de [NBA-website](#).

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

De leden van de Koninklijke NBA vormen een brede, pluriforme beroepsgroep van ruim 20.000 professionals werkzaam in de openbare accountantspraktijk, bij de overheid, als intern accountant en in het management van organisaties. Integriteit, objectiviteit, deskundigheid en zorgvuldigheid, geheimhouding en professioneel gedrag zijn essentiële waarden voor iedere accountant. De Koninklijke NBA helpt accountants hun cruciale rol in de maatschappij te vervullen, nu en in de toekomst.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Antonio Vivaldistraat 2 - 8
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
F 020 301 03 02
E nba@nba.nl
I www.nba.nl